

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Kenya (68)

44

Mänskliga rättigheter i Kenya 2002

1. Sammanfattning

Situationen i Kenya kan sägas kännetecknas av en paradox i den meningen att landet har under en längre tid haft en regering som inte tillräckligt verkat för att förbättra läget vad gäller de mänskliga rättigheterna. Delar av statsapparaten, såsom polisen, gör sig vidare rutinmässigt skyldiga till allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Inte desto mindre görs, trots många bakslag, viktiga demokratiska framsteg som måste uppmärksammas och som gör bilden betydligt ljusare än för några år sedan. Dessa framsteg, som drivs framför allt inom civilsamhället och av medborgerliga sammanslutningar, och den långsiktigt positiva trenden är skäl till försiktig optimism inför framtiden.

Vad gäller de politiska och medborgerliga rättigheterna är trenden något oklar. Ett fortsatt bekymmersamt läge kan noteras vad gäller den bristande rätts-säkerheten, utbredd straffrihet och polisbrutalitet. Trots införandet av en mer restriktiv medielagstiftning kan noteras en fortsatt dynamisk pluralism av aktörer inom radio, TV och internet. Den regeringstrogna statliga Kenya Broadcasting Corporation (KBC) är den enda rikstäckande elektroniska mediet. Privata stationer når Nairobi och allt fler av de andra städerna, i vissa fall även landsbygdsområden.

Vad gäller de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna så är utvecklingen bekymmersam med ökad fattigdom och minskade möjligheter att tillgodose dessa rättigheter. Inom detta område är regeringens oförmåga att bekämpa den utbredda korruptionen och föra en god samhällsstyrning, vilket lett till mycket begränsade relationerna med Världsbanken och Internationella Valutafonden.

Angående kvinnors rättigheter är läget fortsatt svårt och utlovade institutionella och juridiska reformer har uteblivit. Ett stort framsteg kan noteras i den lagstiftning för främjandet av barnets rättigheter som antogs i våras. Dess genomförande har dock inte påbörjats.

Den senaste tidens utveckling har präglats av arbetet med en konstitutionsreform, samt förberedelser inför de allmänna val som planeras hållas i slutet av december 2002. Trots att konstitutionsreformsprocessen avslutades i förtid när presidenten i slutet av oktober upplöste parlamentet, kännetecknades den utförliga processen av stor uppmärksamhet av allmänhet och press.

De allmänna valen kommer att hållas den 27 december. I samband med dessa kommer President Moi att avgå. I denna intensiva successions- och valdebatt har stora delar av oppositionen enats om en presidentkandidat mot regeringspartiet vilket lett till en intensiv valkampanj. Än så länge dock utan det omfattande våld som kännetecknat tidigare val 1992 och 1997. Politiskt våld är emellertid utbrett, och risken för en större urladdning kan alltså inte uteslutas.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna

Kenya har anslutit sig till de centrala konventionerna om de mänskliga rättigheterna, med undantag för konventionen mot rasdiskriminering samt konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Våldsamma strider, ibland med politiska förtecken, mellan medlemmar av olika etniska grupper äger fortfarande rum, dock inte i den omfattningen som var fallen 1991-1995 och 1997-1998. I enstaka fall rör det sig om mindre, välorganiserade attacker mot bosättningar där de boende antas vara oppositionsanhängare, i flertalet fall är det sammandrabbningar runt motstridiga anspråk på landområden, boskap och naturresurser. Regeringen har inget etablerat eller effektivt förhållningssätt att hantera dessa konflikter och ofta beskylls ledande regeringsföreträdare av oberoende undersökningar för att ligga bakom och rent av profitera på konflikterna.

En juridisk kommission, den sk "Akiwumi kommissionen", tillsattes för att utreda de "etniska striderna" 1991-1998. Denna kommission överlämnade i augusti 1999 en slutrapport till presidenten vilken först nyligen offentliggjorts. Kommissionen kritiserades av bl.a. kyrkorna för att vara behäftad med anmärkningsvärda brister, till exempel hördes inte några ögonvittnen från offren. Rapporten kan således inte antas vara den slutliga historieskrivningen om detta ämne. Inte desto mindre utpekas höga stats- och regeringstjänstemän som involverade och regeringen får allmänt stor kritik för bristande agerande. Denna bild bekräftar tidigare rapporter från organisationer och internationella observatörer.

Enligt oberoende källor har ca 200 människor dödats under 2002 i politiskt våld och etniska konflikter. Våldet är till skillnad från tidigare valår under 1990-

talet mer begränsat till lokala möten och i mindre utsträckning delar av större mer systematiska kampanjer. Några av konflikterna är kopplade till historisk rivalitet över naturresurser. I Nairobis slumområden har under det senaste året två större våldsamma stridigheter ägt rum. Orsakerna till dessa framstår som komplexa, men innehåller omisskännliga etniska och politiska aspekter. Inom civilsamhället och i media pågår flera kampanjer för en fredlig valkampanj och mot politiskt våld.

Sammantaget måste man konstatera att de omfattande oroligheter och politisk våld som befarades inför årets val och presidentens avgång ännu inte inträffat och att civilsamhället gör ett viktigt arbete för att förebygga dessa. Samtidigt kvarstår risken för mer politiskt anstiftade konflikter i anslutning till valkampanjen, inte minst i Nairobi.

Under året har inga nya fall av politiska försvinnanden rapporterats.

Säkerhetsstyrkor gör sig skyldiga till användandet av dödligt våld och utomrättsliga avrättningar. Enligt oberoende källor dödades 251 personer av polisen under 2001, varav 49 genom tortyr, vilket kan jämföras med 198 under 2000. Det framstår som om det är endast då media ägnar uppmärksamhet åt ett fall som undersökningar inleds. Få av dessa har lett till fällande domar. Den politiska ledningen lämnar heller inga kraftfulla instruktioner mot detta förfarande.

Trots att polismyndigheten ibland ger instruktioner mot användandet av tortyr inom polisväsendet fortsätter detta att vara ett stort problem inom säkerhetsstyrkorna. Tortyr och grym behandling används ofta som metoder under arresteringar och förhör. Trots att enskilda organisationer och pressen ofta offentliggör fall av tortyr och polisbrutalitet leder detta sällan till några rättsliga undersökningar. FNs särskilde rapportör för tortyr bekräftade i sin rapport efter besöket 1999 den bild som ges av kenyanska källor.

Förhållandena i de kenyanska fängelserna är synnerligen svåra och i många avseenden livshotande för internerna. Fängelserna är ofta överfyllda, saknar tillräcklig tillgång till vatten, mat, hygien, sovutrymme samt hälsovård. Några oberoende undersökningar av fängelser har inte varit tillåtna och FNs särskilde rapportör för tortyr nekades tillgång till vissa institutioner under sitt besök i Kenya 1999.

Behovet av reformering av fängelsesystemet och den kenyanska straffrätten är påtagligt. Regering har dock inlett ett program med samhällstjänstgöring för förbrytare som gjort sig skyldiga till mindre brott, vilket beräknas medföra att antalet interner i överfyllda fängelserna minskar.

Regeringen har utlovat att man skall genomföra alla rekommendationer som anges i rapporten från FNs rapportör. Den första åtgärden var ett förslag till förändring av kriminallagstiftningen som skall medföra att bevis och erkännanden som tagits fram innan domstolsförhandlingarna inletts och utan närvaro av en försvarsadvokat inte godkänds som bevis. Detta lagförslag har emellertid ännu inte antagits av parlamentet och ingen övrig rekommendation har genomförts.

4. Dödsstraff

Dödsstraff utdöms som påföljd för en rad brott i Kenya, bl a mord och väpnat rån. Ingen avrättning har verkställts sedan 1985. Detta är inte ett resultat av ett officiellt moratorium, utan endast tillsvidare gällande praxis. Vid slutet av 2001 satt mer än 1000 människor i fängelse dömda till döden.

5. Rättssäkerheten

Rättssäkerheten för den enskilde medborgaren är mycket begränsad vilket är ett resultat av ett antal faktorer. Det kenyanska rättsväsendet är ineffektivt och korrupt samt saknar resurser och även det oberoende som finns inskriven i författningen. Det är även behäftat med brister som nepotism och inkompetens. Dessutom är domarkåren känslig för politiska intressen i domstolsfall som väcker uppmärksamhet. Det finns också exempel på direkt inblandning av den exekutiva statsmakten, som är den utnämmande myndigheten, i rättsfall. Domare som hållit en oberoende linje i politiskt känsliga fall har bestraffats med förflyttningar, medan mer fogliga domare med tvivelaktiga meriter har i vissa fall befordrats. Vidare har man kunnat iaktta fall då regeringen missbrukar rättsprocessen för att trakassera de som betraktas som regimfientliga, t ex studentledare, oppositionsparlamentariker, journalister och människorättsaktivister.

Ovan nämnda brister har ofta uppmärksamats i den offentliga debatten och även officiella rapporter. De har även påpekats av en expertpanel från samväldesländer som besökte landet i början av året. Rekommendationerna från dessa rapporter har emellertid inte genomförts och samväldesexperternas rapport avvisades hätskt av chefen för Domstolsverket. Lanserade reformer av rättsväsendet har inte gjort några framsteg.

Officiell rättshjälp ges endast till mordanklagade. För människor på landsbygden erbjuds -i bästa fall endast sk "barfotajurister" den enda tillgången till rättshjälp. Utarbetandet av en nationell rättshjälpsplan har påbörjats men tycks för närvarande ha avstannat och genomförandet av denna förväntas dröja.

Värst drabbade av denna besvärande situation inom rättsväsendet är föga förvånande fattiga och fr a kvinnor. Rättsväsendet har inte utgjort en progressiv kraft i arbetet för att främja kvinnans ställning i landet, utan tolkar

ofta befintliga lagar och sedvanerätt i närmast konservativ riktning. Vidare är rättsväsendet ofta både obenäget och inkompetent att hantera våldtäkter och annat våld mot kvinnor. Det saknas ofta även läkare med kompetens nog att tillvarata bevis nödvändiga för fällande domar.

Regeringen inledde förberedelser under förra året för etablerandet av en nationell och oberoende MR kommission, vilket skulle ersätta den nuvarande ineffektiva MR-kommitte som presidenten tillsatte 1996. Dessa offentliga konsultationer involverade både inhemska oberoende MR organisationer och UNHCR. Lagförslaget som dessa konsultationer gav upphov till har ännu inte antagits av parlamentet.

Likaså antog parlamentet 1998 en motion om att upprätta en Ombudsman för att ta emot klagomål om statsförvaltningen. Regeringen har ännu inte författat ett lagförslag i enlighet med resolutionen.

6. Personlig frihet

Fall av godtyckligt frihetsberövanden förekommer. Fattiga, hemlösa och kvinnor är särskilt drabbade, men även regeringskritiker och oppositionspolitiker har utsatts i vissa enstaka fall. Vidare hålls många anhållna betydligt längre än vad lagen ger utrymme för. Enligt kenyansk lagstiftning får en misstänkt vara anhållen i 24 timmar-, innan åtal väcks mot personen. När det gäller allvarliga och våldsamma brott måste åtal väckas inom 14 dagar. Regeringen har medgivit att det förekommit fall där personer suttit inspärrade i åratal.

Vidare förekommer det att anhöriga och juridiska ombud nekas tillgång till arresterade.

I många fall gör polisen husrannsakan utan lagligt tillstånd, vilket även drabbat hela förorter då polisen efterspanar olagliga eldvapen samt flyktingar utan uppehållstillstånd. Även vissa publikationer och enskilda organisationer har utsatts för detta. Särskilt drabbade av detta är muslimer och fr a de av somalisk härkomst. Dessa har även betydligt svårare att få både identifikationsdokument och pass.

Det förefaller inte finnas några politiska fångar enligt FNs definition.

7. Straffrihet

På grund av att rättsväsendet är ineffektivt, korrupt och mottagligt för politiska påtryckningar är det sällan som inflytelserika personer och höga statstjänstemän ställs inför rätta. I de fall där de skett, exempelvis genom privata initiativ, har det förekommit att 'Attorney General' utnyttjat sin lagliga rätt att överta mål, för att sedan omedelbart lägga ned åtalet. Övergrepp från polisens och andra statstjänstemäns sida leder påfallande sällan till rättsliga påföljder.

Rättsväsendets uppenbara brister bidrar till en strafffrihet som kan sägas vara en förutsättning för den nivå av MR-övergrepp och korruption som råder.

8. Yttrande- och mediafrihet

Den kenyanska pressen har tillvunnit sig betydande friheter, sett i historiskt perspektiv. Den anses som mycket frispråkig och tar upp känsliga frågor och avslöjanden, även om de större medieföretagen fortfarande idkar en viss grad av självcensur i enstaka fall.

Trots att regeringen säger sig främja fri media, vilka också är grundlags-skyddade, gör presidenten och regeringsföreträdare ofta hotfulla utfall mot pressen. I maj antogs en lag som till viss del skärpte lagstiftningen för media, fr a genom höjningen av den borgen som krävs för nystartade tidningar från 10,000 till 1,000,000 kenyanska shilling. Kvarvarande kolonial lagstiftning har i enstaka fall använts för att åtala journalister för publicering av alarmerande rapporter. De vanligaste övergreppen mot den fria pressen och journalister sker fortfarande genom trakasserier, våld och godtyckliga frihetsberövanden, fr a i samband med politiska möten kallade av oppositionen. En viss förbättring härvidlag har dock noterats under året.

Liberaliseringen av den tidigare statskontrollerade etermedian, vilken är den viktigaste kanalen för information och nyhetsförmedling, har gått mycket långsamt, även om framsteg gjorts under det senaste året. Privata operatörer tillåts driva både radio och TV- stationer, men sänder på frekvenser med begränsad räckvidd. De operatörer som efter en utdragen och godtycklig process beviljats licens är oftast företag med goda kontakter med regeringen eller okritiska religiösa samfund. Dessa licenser har hittills nästan uteslutande gällt Nairobi och i några fall även ett par andra storstäder. Några privata radiostationer når emellertid numera ut med större räckvidd till delar av landsbygden och allt fler städer nås av det privata utbudet. Trots att pluralismen inom radio, TV och internetutbudet fortsatte att öka under det senaste året är den statsägda Kenya Broadcasting Corporation (KBC), vars nyhetsrapportering fortfarande är synnerligen regeringsvänlig, den enda station som är helt rikstäckande.

9. Förenings- och mötesfrihet

Föreningsfriheten är beskuren genom att regeringen missbrukar lagstiftning med kolonialt ursprung som kräver att alla former av sammanslutningar skall registreras för att bli juridiska personer med tillstånd att verka. Det finns exempel på både enskilda organisationer och politiska partier som ansökt om registrering men som på godtyckliga grunder antingen nekats eller fortfarande väntar besked, årtal efter att ansökan inlämnats.

De större folkrörelserna, såsom fackföreningsrörelsen och den nationella paraplyorganisationen för alla lokala kvinnogrupper, är sedan enpartistatens dagar fortfarande nära knutna till regeringspartiet genom patronage och lagstiftning. De är i de flesta fall inaktiva med sjunkande medlemstal. Representanter för regeringspartiet anklagar ofta det annars så livaktiga kenyanska civilsamhället för att bedriva omstörtande verksamhet. MR-organisationer kan bli utsatta för hot och trakasserier från myndigheternas sida. Ett flagrant och uppmärksammat fall av godtyckligt frihetsberövande var massarresteringen av mer än 70 medlemmar i MR organisationen 'Release Political Prisoners' i oktober 2001 i samband med ett möte på deras kontor. Åtalet mot dem lades ned efter påtryckningar.

Politiska massmöten inom den pågående valkampanjen har hittills kännetecknats av relativt lugn och i stort kunnat genomföras som planerade. Tidigare har möten sammankallade av politiker eller grupperingar som regeringen uppfattar som fientliga kunnat bli avbrutna och upplösta av kravallpolis, framför allt när dessa hotat underminera någon av regimens centrala maktbaser. Detta trots att möteslicens från myndigheterna inte längre behövs efter att reformer antagna under hösten 1997 tagit bort några av de sk "koloniallagar" som tidigare kraftigt beskurit mötesrätten. En etablerad företeelse är att sk "ungdomsligor" rekryteras av politiker för att störa möten som organiserats av politiska motståndare. Denna typ av våldsamhet har ofta fått ske utan polisiärt ingripande.

10. De politiska institutionerna

Trots att ett flerpartisystem infördes 1992 är den kenyanska författningen fortfarande ett dokument som behållit många av enpartistatens karaktärsdrag. Konstitutionen ger en stor makt till presidentämbetet som bl a genom sin rätt att utnämna alla offentliga tjänster har en av andra instanser närmast oinskränkt kontroll över statsförvaltningen och dess verksamhet. Genom den sk provinsadministrationen finns en pyramidal hierarki av statstjänstemän med stora maktbefogenheter ända ute i lokalsamhällena och dessa är endast ansvariga inför presidentens kontor. Provinsadministrationen anses vara, jämte polisen och fängelseväsendet, ett av de statsorgan som ofta göra sig skyldiga till brott mot mänskliga rättigheter och korruption.

Parlamentet har genom en författningsändring på senare tid vunnit större självständighet efter att tidigare varit placerad under den exekutiva statsmaktens inflytande. En oberoende kommission skall nu styra parlamentets arbete. I parlamentet förs ofta en livlig debatt om centrala frågor såsom politiska reformer, korruptionen samt angelägna policyförändringar.

Den lokala demokratin är beskuren i författningen. Lokala myndigheter, stads- och kommunfullmäktige har begränsade resurser och saknar oberoende gentemot det centrala ministeriet för lokalt styre, vilket inte sällan ägnar sig åt detaljstyrning av lokala organ.

Sedan december 1991 tillåts politiska partier att verka i Kenya och landet har haft två flerpartival, 1992 och 1997 som trots många brister ansågs utgöra rimliga återspeglings av folkviljan. Registreringen av nya partier sker emellertid godtyckligt och sedan flera år tillbaka har två större partier nekats lagligt erkännande. Regeringen har en oförsonlig hållning gentemot stora delar av oppositionen. Trakasserier och hot mot dem förekommer. De större politiska oppositionspartierna, som varit splittrade längs etnisk-regionala linjer och kretsade kring ledande personligheter, har nu lyckats gå samman i en större allians, de sk National Rainbow Coalition (NARC). Det finns emellertid mindre oppositionsgrupperingar som inte ingår i NARC.

Kvinnor deltar endast i begränsad utsträckning i beslutsfattande politiska organ. Trots ett märkbart ökat kvinnligt intresse för politiskt deltagande är efter de allmänna valen 1997 endast nio utav 221 parlamentsledamöter kvinnor, vilket är bland de lägsta siffrorna i Afrika. Även i de lokala beslutsfattande organen är kvinnor kraftigt underrepresenterade. Trots att regeringen säger sig prioritera jämställdhet mellan könen görs ytterst få utnämningar av kvinnor till poster inom statsförvaltningen och till politiska poster. Endast fem procent av tjänsterna på mellan och högre nivå inom förvaltningen innehas av kvinnor och endast en utav femton statssekreterare är kvinnor. Förra året utnämndes dock en tidigare kvinnlig statssekreterare till chef för statsförvaltningen och tillika kabinetssekreterare, vilket är den högsta icke-politiska offentliga tjänsten. Situationen är bekymmersam även inom förvaltningen på provins- och distriktsnivå, som exempel kan nämnas att endast två av landets 64 utbildningsansvariga tjänstemän är kvinnor. Det finns inga kvinnliga ministrar i regeringen.

Inför de allmänna valen i december görs emellertid omfattande ansträngningar för att främja kvinnligt politiskt deltagande. Organisationer i civilsamhället för genom väljarutbildning fram en positiv bild av kvinnor och ledarskap, tränar kvinnliga kandidater och bedriver påverkansarbete för att stärka deras ställning inom partier och institutioner. Dessa ansträngningar erhåller stöd från Sverige och andra likasinnade länder.

Den sedan förra året pågående konstitutionsreformen har letts av en kommission, vars ordförande är den internationellt ryktbare grundlagsjuristen Yash Pal Ghai. Under en omfattande process, där kommissionen besökte och höll offentliga möten i alla valkretsar i landet samt mottog mer än 35,000 skriftliga

inlagor, skapades ett folkligt deltagande och engagemang för reform. Den fick även stor medial uppmärksamhet.

Trots att vissa regimföreträdare var öppet kritiska till kommissionens målmedvetna och oberoende arbete och trots att kommissionen plågades av utifrån anstiftade konflikter lyckades man färdigställa ett utkast i september. Detta utkast erhöll stort erkännande från nästan samtliga intressegrupper i civilsamhället och vad gäller mänskliga rättigheter var det både långtgående och välskrivet. Utkastets rättighetskatalog tog den sydafrikanska grundlagen som sin utgångspunkt och gav även långtgående skydd och rättigheter för speciella grupper, såsom kvinnor, barn och handikappade. Exekutivens makt beskars till förmån för rättsväsendet och parlamentet och lokal demokrati befordrades också på bekostnad av centralregeringen.

Presidenten hörde emellertid till de som var kritiska till utkastet och när han i slutet av oktober upplöste parlamentet avstannade även kommissionens arbete, eftersom parlamentarikerna var medlemmar i den nationella grundlagskonferens som skulle debattera utkastet. Inget mer arbete kommer nu att ske före valet den 27 december och kommissionens mandat går ut den 4 januari 2003. Trots denna osäkra framtid har reformprocessen varit värdefull, då stora delar av befolkningen varit delaktig i grundläggande diskussioner om landet, dess styrelseskick och framtid. Det råder stor konsensus runt processen och utkastet och flera presidentkandidater har lovat att de kommer att återkalla kommissionen och grundlagskonferensen omedelbart efter valet om de vinner valet.

11. Rätten till arbete och relaterade frågor

Som ett resultat av svag lagstiftning, den långa ekonomiska krisen och medföljande höga arbetslösheten, samt frånvaron av en aktiv fackföreningsrörelse är arbetsförhållandena svåra för flertalet kenyanska löntagare. Den reglerade minimilönen är generellt sett otillräcklig för att försörja en familj. Minimilönen sätts i enlighet med olika skalor och har en lägsta nivå på ca 400 kr i månaden för arbetande i städer och ca 200 kr för arbetare på landsbygden. Även arbetstiden är reglerad i lag till maximalt 52 timmer för en normal arbetsvecka. Liksom i fallet med minimilöner är de många jordbruksarbetarna undantagna denna lagstiftning. Gällande hälsa och säkerhet på arbetsplatsen så finns lagstiftning etablerade för detta och arbetsplatser med minst 20 anställda skall ha en kommitté med arbetarrepresentation för att se över dessa förhållanden. Statliga inspektioner av arbetsplatser och fabriker har givit för handen att mindre än hälften av även större företag har etablerat någon sådan kommitté och det stora flertalet fabriker efterlever inte bestämmelsen alls.

Den kenyanska grundlagen garanterar föreningsfriheten, men statstjänstemän, hälsoarbetare och universitetslektorer får enligt lag inte organisera sig i

fackföreningar. Det finns för närvarande 41 fackföreningar som representerar ca 600.000 arbetare, dvs ungefär en tredjedel av den totala antalet lönarbetare i den formella ekonomin. Alla utom fem av dessa är medlemmar i paraplyorganisationen Central Organisation of Trade Unions (COTU). Denna organisation är ännu inte helt självständig den exekutiva statsmakten och COTU ledningen är nära allierad med det styrande regeringspartiet. Detta har lett till att COTU nästan helt upphört att konsekvent driva arbetarnas intressen. Då även flertalet fackförbund är inaktiva, förekommer nu dynamiskt fackföreningsarbete enbart på specifika arbetsplatser. Den enda signifikanta fackförening som inte är medlem i COTU är lärarförbundet Kenya National Union of Teachers (KNUT), som är ett av det största och mest aktiva fackförbundet. Nyligen återetableras Kenya Civil Servants Union, som varit förbjuden sedan 1980.

Den kenyanska grundlagen förbjuder alla former av slaveri, trældom och tvångsarbete, liksom tvångsarbete för barn och barnarbete för att betala av skulder. Under en lag kan emellertid lokala statstjänstemän kommendera ut arbetskraft "under nödlägen". Denna lag har kritiserats för att stå i strid med ILO konventionerna 29 och 105 angående tvångsarbete. Vidare finns uppgifter om att fängslade ibland används som gratis arbetskraft för fängelseledningens privata vinning. Det förekommer också uppgifter om att barn ibland på landsbygden sänds att arbeta av familjeskulder.

Barnarbete under 16 år är förbjudet inom industrisektorn, men detta gäller inte inom jordbrukssektorn där ca 70 procent av arbetskraften är aktiv. Opublicerad officiell statistik visar att det finns 1,9 miljoner barn som arbetar, varav 1,4 arbetar heltid. Andra uppskattningar pekar på att det kan finnas uppemot fem miljoner barnarbetare i Kenya. Förutom i jordbruket återfinns många av dessa som hembiträden i privata hushåll. Detta problem har ägnats betydande uppmärksamhet av media och civilsamhälle på senare år.

12. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Kenya har haft en enorm befolkningsökning under de senaste 50 åren. Mellan åren 1948 och 1998 ökade befolkningen från 5 till 30 miljoner. Den ekonomiska utvecklingen i landet har dess värre haft en långt mindre positiv utveckling. Detta innebär att en stadigt ökande befolkning skall dela på en fast summa för hälsoservice. Man beräknar att per capita allokeringarna har gått ner från ca 12 dollar per person i början av 70-talet till ca 4 dollar idag. Samtidigt som allokerade medel minskar har sjukdomsbördan i landet kraftigt ökat genom den extra börda som HIV/AIDS utgör både som primär och sekundär sjukdomsalstrare.

För den fattige kenyanen är det endast den statliga hälsoservicen som är tillgänglig. Privat sjukvård blir alltför dyr. Men inte heller den statliga

sjukvården är utan avgifter. Samtliga distriktssjukhus tillämpar avgifter för alla former av service. Då de också har mycket begränsade egna resurser blir patienterna oftast ombedda att betala för all utrustning som behövs för behandling; sprutor, handskar, mediciner, rengöringsmedel. För den enskilde blir ett besök också inom den statliga sjukvården mycket kostsam.

Rent geografiskt är sjukvården också mycket ojämnt fördelad inom landet. Rent generellt kan sägas att ju närmre distriktet ligger Nairobi desto mer resurser har man att arbeta med, fler läkare, mer mediciner, större budget.

Fattigdomen är i sig själv en hälsorisk. Sämre kost, sämre boendeförhållande, sämre utbildning ger för hela livet en förhöjd hälsorisk. En av de viktigaste faktorerna för förbättrad hälsostatus är förbättrade levnadsförhållanden för befolkningen.

13. Rätten till utbildning

Den ekonomiska nedgången samt påföljande ekonomiska åtstramningspolitik har minskat budgeten för utbildning i Kenya. Andelen barn som genomgår grundskoleutbildning har också minskat sedan början av 1990-talet. Den otillräckliga budgettilldelningen har påverkat kvaliteten på utbildningen och gjort att skolavgifter har införts för att finansiera verksamheten. Detta tillsammans med höga kostnader för läromedel och skoluniformer gör att många barn, speciellt flickor samt barn i fattiga regioner, inte längre har tillgång till grundskoleutbildningen. Sju utav tio analfabeter är kvinnor och ungefär 60 procent av kvinnorna har inte genomgått någon formell utbildning. Många flickor fullföljer inte gymnasieutbildningen på grund av graviditet, fattigdom eller familjeåtaganden.

Än så länge har inte information om barn- eller andra MR konventioner inkluderats i läroplanen, ej heller inom lärarutbildningen. Vissa kenyanska enskilda organisationer arbetar dock med att sprida kunskap om dessa frågor bland elever och samarbetar även med lärare för att införa det i utbildningen på grundskole- och gymnasienivå.

Förra året förbjöds aga inom skolväsendet, vilket tidigare varit mycket utbrett och lett till flera uppmärksammade fall av misshandel och dödsfall. Förbudet ledde till en upphetsad debatt i ämnet, där ett flertal debattörer argumenterar för behovet av kroppsstraff som disciplinär åtgärd.

14. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

De allmänna livsvillkoren är fortsatt svåra. Human Development Index 2001 placerar Kenya som 123 av 162 stater. Levnadsstandarden har försämrats, huvudsakligen beroende på minskade ekonomiska resurser till följd av den ekonomiska nedgången, korruption, bristande statlig förvaltning samt en

snabbt ökande befolkning. Andelen kenyaner som beräknas leva under fattigdomsstrecket uppgår enligt den kenyanska regeringen till 52.6 procent, vilket indikerar en ökning sedan tidigare år. Tidigare har främst den fattiga befolkningen på landsbygden uppmärksammats men enligt regeringen har även fattigdomen i de urbana områdena ökat markant.

En fundamental politisk utmaning ligger i den skeva inkomstfördelningen som visas i att de fattigaste 20 procenten har endast tillgång till 5 procent av den nationella inkomsten, medan de rikaste 20 procenten förfogar över 50 procent. Denna inkomstfördelning är bland de mest ojämlika i världen. Bristen på tjänligt boende är omfattande och rätten till bostad påverkas till stor del av avsaknaden av progressiv stadsplanering, oklara juridiska ägandeförhållanden av mark, samt landstöder. Över hälften av befolkningen saknar tillgång på rent vatten.

Livsmedelssäkerheten i landet är fortfarande bekymmersam. Även om nederbörden varit gynnsammare under de senaste åren, finns områden där bristen på livsmedel är akut och beroendet av nödsändningar av mat blivit närmast permanent. Livsmedelssituationen är till viss del en effekt av svåra naturförhållanden, men är framför allt en konsekvens av bristande politisk planering och svag förvaltning.

Detta års budget har lagts inom ramverket för den nationella strategin för fattigdomsbekämpning som tagits fram enligt Världsbankens modell och som kommer att styra den kenyanska budgetprocessen under de kommande åren. Man hoppas att strategin och dess genomförande kommer att utgöra en verkkningsfull struktur inom vilket befintliga offentliga resurser på ett mer fokuserat och systematiskt sätt skall komma de fattiga till del. Bristen på reformer för ökad god samhällsstyrning och korruptionsbekämpning har emellertid lett till att samarbetet med Bretton Woods-institutionerna sedan 2001 legat på en låg nivå.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

15. Kvinnans ställning

Kenya har anslutit sig till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW). Kvinnan har emellertid historiskt sett inte gynnats av vare sig politiskt ansvarstagande eller progressiv lagstiftning, utan Kenya är fortfarande ett i grunden starkt patriarkaliskt samhälle. Även de sk traditionella normerna som är så avgörande för folkflertalet på landsbygden gör en stor åtskillnad mellan könen och diskriminerar kvinnor och flickor.

Denna samhälleliga diskriminering tar sig många uttryck. Kvinnor kontrollerar färre resurser än män, till exempel ägs endast fem procent av landområden av

kvinnor. Endast något mer än var fjärde löneanställd är kvinna och kvinnors inkomst är i genomsnitt endast en tredjedel av mäns.

Kvinnlig könsstympning praktiseras i stora delar av landet och nästan hälften av landets kvinnor befaras ha utsatts för övergreppet. Trots att presidenten och regeringsföreträdare uttalar sig emot könsstympning, så har regeringen aldrig försökt olagligförklara det, möjligen av rädsla för att alienera viktiga opinionsledare i de områden där stympningen fortfarande är utbrett. Den nyligen antagna barnlagen förbjuder emellertid kvinnlig könsstympning på flickebarn under 18 år och erbjuder dessa speciell skyddsstatus. Samhällsproblemet diskuteras ofta i den offentliga debatten och många aktivister, kyrkoledare och enskilda organisationer bekämpar könsstympningen både i byarna på landsbygden samt inom juridiska reformer.

Kvinnans underordnade ställning medför att hon har ett mycket betungande ansvar för både det reproduktiva arbetet runt familjen och hemmet samt ofta också för det produktiva arbetet, till exempel familj jordbruk, småskalig handel etc. Mot denna bakgrund är det föga förvånande att den ekonomiska nedgången har drabbat kvinnor hårdast.

Våld mot och våldtäkt av kvinnor och flickor är ett betydande samhällsproblem. Konservativa uppskattningar hävdar att ungefär 25 procent av alla kvinnor mellan 12 och 24 har utsatts för våldtäkt, en uppgift som andra menar är för låg. En omfattande forskningsprojekt ger vid handen att mellan 40-45 procent av kvinnorna i studien har utsatts för sexuellt våld någon gång under sin livstid. Samma forskning sade att 83 procent av de tillfrågade kvinnorna utsatts för fysiskt våld under barndomen och drygt 60 procent under vuxenlivet. Påföljden för våldtäkt är fängelse upp till livstid, men oftast ges inte mer än tio års fängelse. Våldigt få fall når emellertid en domstol, då det finns många kulturella och institutionella faktorer som avskräcker kvinnor från att söka rättvisa den vägen. Samhälleliga uppfattningar avråder folk från att diskutera vad som betecknas som "familjedispyter" utanför hemmets väggar. En ofta förekommande föreställning är att mannen har en rätt och ett ansvar att fysiskt "disciplinera" sin fru. Det är sålunda omtvistat i Kenya om huruvida det finns något som kan kallas inomäktenskaplig våldtäkt.

De positiva lagliga framsteg för kvinnors rättigheter som länge emotsetts har uteblivit. En juridisk arbetsgrupp som tillsattes 1993 kom med sitt slutbetänkande i december 1999. Utav dess rekommendationer, har få, om något, genomförts. Tre lagförslag som sprungit ur det arbetet, rörande positiv diskriminering för kvinnor i politiska beslutsorgan, jämställdhet och förbud mot diskriminering, samt progressiv familjelagstiftning, har ännu inte antagits av parlamentet. Många tror att dessa reformer nu snarast får sökas genom den pågående grundlagsöversynen. Även den länge planerade domstolen för

familjerättsliga fall är ännu inte tagen i bruk. Som tidigare nämnts tog konstitutionsreformen särskild hänsyn till kvinnornas ställning och kvinno-rättsorganisationerna var mycket tillfreds med utkastet. Framtiden för grundlagsreformen är emellertid oklar.

Det finns emellertid en rad enskilda organisationer som arbetar för kvinnors rättigheter ur olika aspekter och dessa har visat sig ha en anmärkningsvärd kapacitet att både medvetandegöra och mobilisera kvinnor på landsbygden, erbjuda rättshjälp, samt aktivt förespråka juridiska och policymässiga förändringar. Dessa organisationers framgångsrika arbete ligger till stor del bakom både det ökade intresset för politiskt arbete bland kvinnor, förändringar i samhällsattityder samt förslag till grundlagsförändringar främjandes kvinnors rättigheter.

16. Barnets rättigheter

Barnets rättigheter är en prioriterad fråga som den kenyanska regeringen driver med tydligast tecken på politisk vilja. I december 1999 presenterade Kenya sin första rapport om genomförandet av FN:s barnkonvention och man har även undertecknat de två tilläggsprotokollen till barnkonventionen; protokollen mot barn i väpnade konflikter samt om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.

En av de största institutionella framstegen de senare åren inom de mänskliga rättigheterna var antagandet av den sk 'barnlagen' i mars, vilken är ett resultat av ett lovande samarbete mellan staten och enskilda organisationer. Denna lagstiftning definierar för första gången barn såsom en person under 18 år och konsoliderar alla lagar som har med barn att göra. Den inkorporerar även många av de rättigheter som finns i den internationella konventionen om barnets rättigheter, samt ger barn ökad tillgång till skydd och hjälp. Dess största svagheter är relaterade till alltför vaga skrivningar. Annars är det främsta problemet avsaknaden av den institutionella infrastruktur och av de resurser som krävs för dess implementering, vilket hittills hindrat implementeringen av lagen. Några barnrättsorganisationer försöker nu påskynda detta genom att driva fall som skall sätta prejudikat i enlighet med den nya lagen i dess mest progressiva tolkning.

Den kenyanska regeringens rapport visar att barnets situation har försämrats i Kenya under det senaste decenniet. Den ekonomiska krisen och fattigdomen drabbar barn i högre utsträckning än vuxna. HIV/Aids epidemin har lett till ökad barnadödlighet och till ett stort antal föräldralösa barn. Andelen barn som genomgår grundskoleutbildning har minskat till 76 procent

Antalet gatubarn ökar också i de större städerna och de utnyttjas sexuellt, ekonomiskt och fysiskt av "beskyddare" och poliser. Flera kulturella sedvanor

såsom tidiga giftermål, kvinnlig könsstympning samt preferens för pojkar drabbar speciellt flickors möjlighet till utveckling. Under den senaste tiden har det svåra samhällsproblemet som sexuellt utnyttjande av och våld mot flickor är uppmärksammat i allt högre utsträckning i kenyansk media.

17. Flyktingars rättigheter

Kenya har anslutit sig till 1951 års konvention om flyktingars rättsliga ställning samt 1967 års tilläggsprotokoll. Landet har dock ej genomfört någon individuell statusprövning av personer som sökt skydd. Skyddsbehövande har däremot kunnat vända sig till UNHCRs kontor i Nairobi och där genomgått en statusprövning alternativt erbjudits kost och logi i något av flyktinglägren i norra delen av landet. Personer som befinner sig ha skyddsbehov förses med ett intyg från UNHCR om att personen, i enlighet med kommissariatets stadgar, bedöms vara flykting, vilket utgör ett skydd mot återsändande till hemlandet. De kenyanska myndigheterna förefaller respektera dessa mandatbrev och det finns inga uppgifter om att flyktingar tvångsvis skulle återsänts till sina hemländer.

Under de senaste åren har den kenyanska regeringen i samarbete med bl a UNHCR arbetat fram förslag till en nationell lagstiftning. Lagförslaget är baserat på 1951 års konvention om flyktingars rättsliga status och uppfyller de grundläggande kraven på en nationell lagstiftning. Förslaget har ännu inte behandlats av parlamentet.

I de stor flyktinglägren som finns i norra Kenya är säkerhetssituationen ofta betänkelig och framför allt våldtäkt på kvinnor och flickor utgör ett stort problem.

I samband med att polisen gör stora "razzior" förorter och slumområden i jakt på flyktingar som olagligt uppehåller sig i Nairobi och andra storstäder begås ofta övergrepp, våldtäkter och godtyckliga frihetsberövanden.

18. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkning m fl)

Relationerna mellan olika religiösa grupper har historiskt sett varit harmoniska i Kenya och strider och förtryck på religiös basis är sällsynta. Muslimska talesmän, som uppges vara mellan 15-25 procent av befolkningen, hävdar emellertid att de diskrimineras av den kristna majoriteten inom utbildningsväsendet, statsförvaltningen och i affärslivet och menar att de måste ges större utrymme. Islamisk extremism har det dock funnits få tecken på.

I Kenya, vars 29 miljoner innevånare är fördelade på ett 40-tal etno-lingvistiska grupper, är Ogiekfolket den etniska minoritet som uppges vara mest utsatt. Ogiek är historiskt ett samlare och jägarfolk i Rift Valley provinsens

skogsområden. I takt med att dessa skogar avverkas hotas deras livsbetingelser och uppehälle, samt på sikt deras överlevnad. I takt med att de engagerat sig för att protestera mot olagliga vräkningar av dem och rovdrift på skogen har de även utsatts för en ökad repression av statsmakten.

19. Homosexuellas situation

Homosexualitet är förbjudet enligt kenyansk lagstiftning som härrör från kolonialtiden. Ytterst få har emellertid åtalats och fällts i enlighet med lagen. Presidenten har även ofta gjort homofobiska uttalanden. I och med att ingen identifierar sig som homosexuell, finns det få exempel på förföljelse av homosexuella.

Den samhälleliga debatten verkar inte ge utrymme för någon förståelse för homosexuellas situation eller levnadsväl och de inflytelserika kyrkorna hävdar att det är syndfullt. Inte desto mindre så finns det en tolerans för homosexuella relationer, inte minst i Kustprovinsen, så länge de sker i hemlighet. Förutsättningarna för denna tolerans verkar vara att homosexualitet inte framstår som en alternativ och legitim livsstil samt att homosexuella inte identifierar sig offentligt som sådana och ställer krav på likaberättigande utav stat, lagstiftning och samhälle.

20. Funktionshindrades situation

Trots att lagstiftningen officiellt förbjuder diskriminering av funktionshindrade är de en utsatt och marginaliserad kategori av den kenyanska befolkningen. Förutom den orättvisa behandling de får utstå i samhället, där attityderna mot dem ofta är oförstående och funktionshindrade barn inte sällan göms undan av föräldrarna, så kränks deras rättigheter av polis och myndighetspersoner genom godtyckliga arresteringar, övervåld, våldtäkter etc. Ett växande antal enskilda organisationer arbetar för att öka medvetenheten om deras situation och främja funktionshindrades rättigheter.

ÖVRIGT

21. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Det finns i Kenya ett dynamiskt civilsamhälle. Många enskilda organisationer ägnar sig med framgång åt att övervaka och dokumentera kränkningar av de mänskliga rättigheterna, sprida utbildning om dessa samt förespråka juridiska, institutionella och policymässiga förändringar för ökad respekt för dessa rättigheter. Bland de mest välrenommerade kan nämnas Kenya Human Rights Commission. Dessa organisationer är även löst organiserade i ett nätverk för inbördes koordinering, informationsspridning och gemensamma stödaktioner när en medlemsorganisation utsätts för hot eller trakasserier av myndigheterna.

Som tidigare nämnts finns även organisationer som arbetar specifikt med kvinnors rättigheter. Som framstående exempel kan ges Federation of Female Lawyers - Kenya (Fida), Education Centre for Women in Democracy och Kenya Women's Political Caucus.

Även vad gäller barnets rättigheter har flera nya organisationer och nätverk startats för att sprida kunskap om barnkonventionen samt erbjuda rättshjälp för utsatta barn.

Förhållandet mellan dessa organisationer och regeringen präglas, som tidigare nämnts, av en misstänksam och fientlig inställning från regeringens sida, vilket naturligtvis försvårar deras påverkansarbete. Det har emellertid inte hindrat några organisationer från att etablera ett samarbete med vissa statliga institutioner, till exempel det mellan Fida och polishögskolan rörande utbildning av poliskadetter i genderfrågor.

Ambassaden har ett långsiktigt och omfattande samarbete med några av de mest välrenommerade MR organisationerna. Andra internationella givare ger även betydande stöd till denna del av civilsamhället.

